

Ann Katharine
Swynford
Lambton

İran petrolünü millileştiren Başbakan Muhammed Musaddık, 1953'te Amerikan ve İngiliz gizli servislerinin de içinde yer aldığı bir darbe neticesinde iktidardan uzaklaştırıldı ve daha önce İran'ı terketmek zorunda kalan Muhammed Rızâ Şah Pehlevî yeniden iktidara getirildi. Emekliye ayrıldığı 1979 yılına kadar The School of Oriental and African Studies'te Farsça, İran tarihi ve İslâm siyasal düşünce tarihi dersleri verdi. Emekli olduktan sonra da bilimsel çalışmalarına devam etti. 1981'de İhsan Yârşâtir'in davetiyle Columbia Üniversitesi'nde ders okuttu. 19 Temmuz 2008 tarihinde Kuzey İngiltere'de Kirknewton köyündeki evinde öldü. 1964'te British Academy üyeliğine seçilen Lambton Londra, Durham ve Cambridge üniversitelerinin onur ödülleriyle lâyık görülmüştür.

Eserleri. Çok yönlü bir araştırmacı olan Lambton, İslâm fetihlerinden XX. yüzyılın ortalarına kadar uzanan geniş bir kronolojide İran coğrafyasının siyasal, sosyal, ekonomik ve idarî tarihiyle ilgili pek çok eser yazmış, araştırmalarında olayların daha çok sosyal, ekonomik, idarî, dinî, mezhebî ve kültürel arka planını ele almıştır. Lambton'un temel ilgi alanlarının başında İslâm siyaset felsefesi ve İran coğrafyasının yönetim gelenekleri gelmektedir. Araştırmacı, özellikle İslâm siyaset felsefesinin teorik boyutunun yanında bu alandaki pratik uygulamaları Ortaçağ'dan modern döneme kadar uzanan geniş bir süreçte incelemiştir. Çalışma tarzı bakımından özellikle hocası Gibb'in etkisinde kalmış, başta Mâverdi, Gazzâlî, Nizâmülmülk, İbn Teymiyye, İbn Haldûn, Hâfiz-ı Ebrû ve Nizâmüddîn-i Şâmî olmak üzere Ortaçağ İslâm müelliflerinin devlet ve siyaset nazariyelerini inceleyen araştırmalar yapmıştır. 1964'te yayımlanan "A Reconsideration of the Position of the *Marja' al-Taqlid* and the Religious Institution" başlıklı makalesi (*St.I*, XX, 1964, s. 115-135) İran Şii

çevrelerinde önemli yankı bulmuştur. Bu alandaki çalışmalarının bir kısmı *Theory and Practice in Medieval Persian Government* (London 1980) ve *State and Government in Medieval Islam: An Introduction to the Study of Islamic Political Theory: The Jurists* (Oxford 1981, 1985) adlı eserlerinde bir araya getirilerek tekrar yayımlanmıştır.

Lambton aynı zamanda İran coğrafyasının idarî, içtimai ve iktisadî tarihine ilgili sorunlarla ilgilenmiş, bilhassa iktâ sistemi, vakıf müessesesi, vergiler, vezirlik, kadılık, şahnelik, reislik ve darugalık gibi sistemin temelini oluşturan kurumların yapısını, işleyişini ve gelişme süreçlerini aydınlatmaya çalışmıştır. Bu alandaki ilk eseri *Contributions to the Study of Seljûq Institutions* başlıklı yayımlanmamış doktora tezidir. Bu çalışma araştırmacının "The Internal Structure of the Seljuq Empire" adlı hacimli makalesinde (*The Cambridge History of Iran*, V, ed. J. A. Boyle, Cambridge 1968, s. 203-282) özetlenmiştir. Onun bu alandaki diğer yayınları arasında *Islamic Society in Persia* (London 1954) ve 1981'de Columbia Üniversitesi'nde verdiği beş dersin metninden oluşan *Continuity and Change in Medieval Persia: Aspects of Administrative, Economic and Social History, 11th-14th Century* (London 1988) sayılabilir. Kaçar dönemi İran tarihiyle ilgili yedi makalesi de yeniden neşredilmiştir (*Qajar Persia: Eleven Studies*, Austin 1987). Lambton'un ilgi alanının diğer bir yönünü İran ziraî tarihiyle ilgili meseleler teşkil eder. Onun kaleme aldığı pek çok kitap ve makalede İran coğrafyasında tarımsal üretim, sulama, toprak sistemi, mülkiyet, vergiler ve köylü-devlet ilişkilerinin tarihi Ortaçağ'dan modern döneme kadar uzanan bir süreçte ortaya konmuştur. *Landlord and Peasant in Persia: A Study of Land Tenure and Land Revenue Administration* adlı eseri (Oxford 1953) alanında hâlâ en temel başvuru kitabı niteliğindedir. Ayrıca 1962-1966 yıllarında uygulanan toprak reformunu inceleyen *The Persian Land Reform, 1962-1966* adlı bir çalışma yapmıştır (Oxford 1969).

Müellif Farsça'nın yapısı ve öğretimiyle ilgili eserler de kaleme almıştır. Bu alandaki başlıca yayınları arasında *Three Persian Dialects* (London 1938), *Persian Grammar* (Cambridge 1953) ve *Persian Vocabulary* (Cambridge 1954) sayılabilir. Bunların dışında *Encyclopaedia of Islam* (ikinci neşri), *Encyclopaedia Iranica* ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* gibi ansiklopedi ve dergilerde yayımla-

nan pek çok makale yazmıştır (yayınlarının 1986 yılına kadarki bir listesi için bk. Burrell-Morgan, s. 5-7). Lambton, Cambridge Üniversitesi tarafından yayımlanan *The Cambridge History of Iran* (Cambridge 1968) ve *The Cambridge History of Islam* (Cambridge 1970) adlı eserlerin editörleri arasında da yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. K. S. Lambton, *Contributions to the Study of Seljûq Institutions* (doktora tezi, 1939), University of London, s. I-III; a.mlf., "Recollections of Iran in the Mid-twentieth Century", *As.Af.*, XIX/3 (1988), s. 273-288; W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century*, Leiden 2006, II, 348; J. R. Bracken, "Professor A. K. S. Lambton", *BSOAS*, XLIX/1 (1986), s. 1-4; R. M. Burrell – D. O. Morgan, "Writings of Ann K. S. Lambton (Books and Articles)", *a.e.*, s. 5-7; M. E. Yapp, "Professor Ann Lambton (1912-2008)", *MES*, XLV/1 (2009), s. 161-163; C. Hillenbrand, "Ann K. S. Lambton", *Iran: Journal of the British Institute of Persian Studies*, XLVII, London 2009, s. VII-X; D. O. Morgan, "Ann K. S. Lambton (1912-2008) and Persian Studies", *JRAS*, series 3, XXI/3 (2011), s. 99-109.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

LÂMIŞİ

(اللامشي)

Ebü's-Senâ (Ebü'l-Mehâmid)
Mahmûd b. Zeyd el-Lâmişî
(ö. VI./XII. yüzyılın ilk yarısı)

**Semerkant bölgesi
Mâtürîdi-Hanefî âlimlerinden.**

Muhtemelen V. (XI.) yüzyılın sonlarında Semerkant yakınlarındaki Fergana'nın Lâmiş köyünde doğdu ve Semerkant'ta yetişti. Eserinde yer alan bir kayıttan anlaşıldığına göre 530'lu (1136) yıllarda hayatta idi (Şık, s. 43). Kelâm ve usûl-i fıkıh alanında yetişti. Bazı müellifler, yazma eserinin kapağındaki müstensih kaydından hareketle onun 441 (1049) yılında doğup 522'de (1128) vefat ettiğini ileri sürmüşlerse de bunun Ebû Ali İmâdüddin Hüseyin b. Ali el-Lâmişî adlı başka bir âlimle karıştırılmasından kaynaklandığı belirlenmiştir ve bu doğum ve ölüm tarihlerinin adı geçen kişiye ait olduğu bilinmektedir (*a.g.e.*, s. 38-39). Lâmişî'nin eserlerinde yer alan görüşler ve yaptığı atıflar, onun Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin (ö. 508/1115) öğrencileri arasında yer aldığı veya eserlerinden yararlandığı ihtimalini düşündürmektedir. Bunun dışında hayatına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Lâmişî, İmam Mâtürîdi'ye atıflarda bulunup onu Semerkant Hanefî ulemâsının

üstadı olarak tanıtmış, fıkhıta Şâfiîler'i, akaidde Eş'arî ve Mu'tezile kelâmclarını eleştirmiştir. Allah'ın varlığını hudûs, birliğini temânu' deliliyle kanıtlamaya çalışmış, haberî sıfatların te'vilini zaruri görmüş, rû'yetullahın naklen ve aklen ispat edilebileceğini savunup bunun ilâhî bir lutf olarak (Fâtır 35/30) âhirette gerçekleştirileceğini kabul etmiş, nübüvveti hissi mucizelerle istidlâl edip iyi ve kötü davranışların bilenebilmesi açısından peygamberliğin gerekliliğini belirtmiş, velîlerin ke-rametlerini tâbi oldukları peygamberlerin devam eden hissi mucizeleri şeklinde değerlendirmiş, insanların istedikleri her fiili yapamayışlarını onların fiillerinin yaratıcısı olmadıklarına dair akfî bir delil saymış, şerrin yaratılmasını Allah'ın her şeyden müstağni bulunması hikmetiyle açıklamış, kaderi "her şeyi lâyıkıyla düzenlemek" diye tanımlamış, ilâhî fiilleri insanların fiillerine kıyas etmeyi isabetsiz bulmuş, kabirde Allah'ın cesette azap ve nimet algısını sağlayacak bir tür hayat yaratmasını aklen mümkün görmüş, günah işlemenin imandan çıkma sebebi olamayacağını söylemiş, imanı "Hz. Peygamber'i Allah'tan getirdiği vahiylerde tasdik etmek" şeklinde tarif etmiş, emir ve nehiylerde neshi amelilerin iman mahiyetine dahil olmadığını önemli bir delil saymış, dinî bilginin iman ve amel açısından önemine dikkat çekmiştir. Lâmişî, fıkıh usulü alanında Ebû'l-Muîn en-Nesefî, Alâeddin es-Semerkanî ve Üsmendî gibi âlimlerle birlikte Mâtürîdî kelâmıyla uyumlu bir usul anlayışı inşa eden ekol içerisinde yer alır.

Eserleri. 1. *et-Temhid li-kavâ'id-i't-tevhîd*. Yazma nüshalarında *Risâle fi uşûli'd-dîn*, *'Aqâ'idü'l-Lâmişî* gibi isimlerle de kaydedilen eserde kelâm konularını Mâtürîdîye mezhebi çerçevesinde ele alınır (bk. bibl.). Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (nr. 587, vr. 114-144) *et-Temhid ma'a şerhihi fi mevâzi't-tecrîd* adıyla bir şerh mevcuttur (Şık, s. 48). 2. *Kitâb fi uşûli'l-fıkh*. Fasıllar şeklinde düzenlenen eserde fıkıh terimlerinin tanımı, hakikat-mecaz, şer'î hükümler, hüsün-kubuh, emir-nehiy, âm-hâs, illet, haber, icmâ, nesh, kıyas ve istishâb konuları Hanefî usul-i fikhî çerçevesinde incelenir. Hâlid b. Ali Hâmid el-Gannâm et-Temîmî, eseri Medine İslâm Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamış (1414), Abdülmecid Türkî de ayrıca neşretmiştir (bk. bibl.). 3. *Keşfü'l-elfâz*. Dinî ve özellikle fikhî bazı kavramların açıkladığı bir risâledir. Muhammed Hasan Mustafa Çelebi, bir nüshası İskenderiye Kütüphanesi'nde

Lâmişî'nin *et-Temhid li-kavâ'id-i't-tevhîd* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Erzincan, nr. 159/5)

(nr. B1345, vr. 1^a-6^b) bulunan eseri *Mecelletü'l-Bağşi'l-İlmî ve't-türâsi'l-İslâmî* adlı dergide yayımlamıştır (Mekke 1398, sy. 1, s. 245-267). Kaynaklarda Lâmişî'ye nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *Fevâ'idü'l-'ağâ'id*, *el-Îcâz fi'l-'tirâz 'ale'l-edilleti's-şer'iyye*, *Meşriku'l-envâr fi müşkili'l-âşâr*, *el-Muqaddime fi ref'i'l-yedeyn fi's-salât*, *Buğye*. İsmail Şık, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Mahmud b. Zeyd el-Lâmişî: Kelâm Anlayışı* (2009) başlığıyla bir doktora tezi hazırlamış ve *Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinin Usulü'd-Din Anlayışı: Lâmişî Perspektifinde Kelâm-Usulü'l-Fıkh Diyalogu* adıyla yayımlamıştır (Ankara 2009).

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmişî, *et-Temhid li-kavâ'id-i't-tevhîd* (nşr. Abdülmecid Türkî), Beyrut 1995, tür.yer.; a.m.f., *Kitâb fi uşûli'l-fıkh* (nşr. Abdülmecid Türkî), Beyrut 1995, tür.yer.; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), V, 8; Temîmî, *et-Taba-kâtü's-seniyye*, III, 149; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkh Alimleri*, Ankara 2013, s. 63-64; İsmail Şık, *Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinin Usulü'd-Din Anlayışı: Lâmişî Perspektifinde Kelâm-Usulü'l-Fıkh Diyalogu*, Ankara 2009, s. 36-54.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

LAZ ÖMER EFENDİ

(ö. 1240/1825)

Osmanlı hattatı.

Ömer Vasfi Efendi Trabzon'da doğdu. Bu sebeple Laz Ömer İakabiyâ tanınmıştır. Babası Hacı Mustafa Efendi'dir. Önce Hâfız Yûsuf ve ardından Yamakzâde Sâlih efendilerden sülûs-nesh ve rikâ' yazılarını öğrenip icâzet aldı. Bu sırada kendisine "Vasfî" mahlası verildi. Hâfız Yûsuf'tan aldığı icâzetnâme 1185 (1771) tarihli olduğuna göre (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 321/21) sanat hayatının elli dört yıl kadar devam ettiği söylenebilir. 6 Ramazan 1208 (7 Nisan 1794) tarihinde Galatasaray Mektebi'ne "hattât-ı evvel" unvanıyla ve 7 sa' akçe yevmiye ile tayin edildi, bu vazifesini ölümüne kadar sürdürdü. Sonraki bir tarihte Enderûn-ı Hümâyûn'un hat muallimliğini de üstlendi. Saray teşrifatına göre daha önceki uygulamalarda hoca vasıflı hattatlar, Galatasaray Mektebi'ndeki hat öğretiminin Enderûn-ı Hümâyûn'a geçmeyi tercih ederlerdi. Laz Ömer Efendi'ye her iki sarayda da hocalığını devam ettirmesi için istisnâ bir hak tanındığı anlaşılmaktadır. Kendisi Enderûn-ı Hümâyûn'da vefatına kadar meşk hocalığında bulundu, dışarıda da birçok talebe yetiştirdi. Ömer Efendi'nin öğreticiliği öne çıkar. Bu sebeple meşk kıtalarına sıkça rastlanır. Hüsn-i hat meşkettiği birçok kişi arasında tesbit edilebilenler şunlardır: Ali Vasfî, Mustafa Şâkir, Hakkâkzâde Mustafa Hilmi, Çomez Mustafa Vâsif, Mehmed Sâdık, Yahyâ Vehbi, Abdülfettah Efendi, Ayyasofyalı Hacı Mehmed, Yûsuf Sefvî, Abdurrahman Tefik, Ali Şükrü, Ömer Hilmi.

Laz Ömer Efendi, Kasımpaşa Bahriye Kışlası dahilindeki caminin kuşak yazısını, kışla kapılarının ve civardaki Hasan Paşa Çeşmesi'nin kitâbelerini celif sülûsle yazdı. Kendisinin Mustafa Râkım öncesi celif anlayışına bağlı olduğu, hatta Mustafa Râkım'ı da kendi şivesiyle, "O tashihli yazar" diyerek tenkit ettiği bilinmektedir. Ömer Efendi 19 Şâban 1240 (8 Nisan 1825) tarihinde vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'ndaki İnadîye bölümüne defnedildi. Hayli yaşlı olarak öldüğü, kabir kitâbesindeki "şeyhü'l-hattâtîn" ifadesinden anlaşılan Ömer Vasfî Efendi mushaf, cüz, kıta, murakka' şeklinde birçok eser bırakmıştır. Makberesi ve öğrencilerinden Ömer Hilmi Efendi tarafından yazılan kitâbesi 1960'lara kadar yerinde duruyordu. Laz Ömer Efendi, oğlu Osman Şâkir'i de hattat olarak yetiştirip icâzet vermiş, kendi